

más komoly játékra ma senki nem vevő,
 legfeljebb táppénzen, vagy más izékkal,
 reményekkel kitömve, hogy hát mindörökkön
 él majd, istennel felhőn játszadozva,
 s halála „szabadság” lesz, és nem börtön,
 vagy egyéb csinos, puccos égi fogda...
 De már idő sincs játszani: ma minden játék,
 eldobható papírbili az élet,
 minden komoly szó napóleoni ajándék,
 játékos démonok mindenkit kiheréltek,
 s a halál csak egy földi lyukat fúró szándék.
 Tehát én, Dezső, játékos halott-társ,
 csak teveled indulnék szkanderezni,
 de nem megyek: máshoz kell kéz-lerántás
 e honban, hol a Szent Jobb kapós és a semmi.

Győri László

A KÖLCSÖNZŐ

Mint ornamentika–könyvtár szakos egyetemi hallgató kötelező gyakorlatomat a Tudományos Nagykönyvtárban végeztem, amely az egyik legrégebbi volt Magyarországon, még Vitéz János alapította Nagyváradon, és Corvin János telepítette Budára, ahonnet a XVIII. században költözött mostani helyére.

Volt vagy tíz emelet könyve, sok millió kötettel, a kódexeket, az ősnymotványokat páncélszekrényben tartották, s kiemelték belőle egyet-egyet, hogy eladják őket a nemzetközi feketepiacon, évekig a kutya sem kereste őket, csak akkor derült ki, hogy láb-
 ra keltek, amikor ki akarták őket állítani, vagy hasonmás kiadást óhajtottak belőlük készíteni. Mint gyakorló egyetemista, erről persze mit sem tudtam, csak később terjedt el a híre, de általában nem szivárgott ki, ügyes, ravasz igazgatói voltak a könyvtárnak. Egy-egy időre minden munkára beosztottak, udvart söpörtem, ruhatári cédulákat osztogattam, leltároztam, címleírtam, szakoztam, kölcsönöztem, sőt a pincében még könyvet is kötöttem, egyedül az igazgatói székbe nem ültettek bele. Bejártam a könyvtár minden zegét-zugát, kötelességből is, kíváncsiságból is. Micsoda arzenál! Tíz- meg tízezer könyv – az ősnymotványok kivételével – a kezdetektől egészen a XX. századig. Tízezer? Száz- meg százezer! Pergamenbe, kutyabőrbe kötött ritkaságok, de csak úgy a raktárban, a polcokon. Minden gyakorlaton részt vevő könyvtáros kötelességének érezte, hogy tucatjával hordja el őket. Engem ugyan – becsületszavamra! – nem vitt rá a lélek, nem is volt hová vinnem őket, kollégiumban laktam, úgy okoskodtam, majd alkalomadtán visszatérek, ha már lesz lakásom. A többiek még azzal sem törődtek, lopták őket, ami belefért. Saját két szememmel láttam, hogy a könyvtári hivatal

igazgatója, akinek az lett volna a dolga, hogy a rábízott intézmények gyarapodását elősegítse, otthonában legalább fél, ha nem egy tucat Nagykönyvtárból eltulajdonított XVII–XVIII. századi fóliánst tartott dízhelyen, amelyet gyakorlata idején tulajdonított el, látogatóinak egyenesen dicsekedett vele. A könyvtárat egyébként is szívesen látogatták a haramiák, példának okáért beállított az olvasóterembe két munkás, egy hosszú létrát cipeltek végig a márványoszlopok között, a márványlépcsőkön fölfelé, a létrával fejbe kólintottak néhány bölcsészlányt, s minden teketória nélkül a falnak támasztották. – Az óráért jöttünk! – vetették oda az olvasótermi felügyelőnek, aki bólintott, mintha ő még náluk is jobban tudná, hogy az óráért jöttek, sőt a létrát is megfogta, el ne dőljön. A kétszáz éves antik szerkezetet segített leemelni, tartotta, amíg át nem tudta venni az egyik csirkefogó. Egy szikrát sem csodálkozott azon, hogy jöttek az óráért, azt sem tudta, jár-e az óra egyáltalán, vagy ha jár, jól jár-e vagy rosszul. A legenyhébb parancsot is azonnal teljesítette bárki, hozzászórtak a parancsuralmi rendszerhez, amelyet természetesen az igazgató alakított ki. Klientúrája bárkit azonnal fölfalt, igyekezett hát mindenki a holdudvarába tartozni, nehogy őt is felfalják egyszer. Úgynevezett értekezleteket tartott, amelyeken egy-egy kollégát szokott a vádlottak padjára ültetni. Azt mondják, valamikor, fiatal korában a jövő ígérete volt, a felnövekvő tudósnemzedék egyik legtehetségesebb tagja, csak egy kis jellemhiba szeplőzte be: végtelen cinizmusa. Már csak emlékeiből élt, új műveket nem alkotott, a könyvtárat igazgatta. Délben az ablakba állt, figyelte, ki mikor indul ebédelni, erre a célra külön füzetet tartott, s ha valaki öt perccel később érkezett, azonnal telefonált a felettesének, hogy vonja felelősségre a késedelemért, de megtiltotta, hogy a felettes elfecseggje, kitől származik az értesülés, meg hogy kié a felelősségre vonó kéz. Ezzel a módszerrel sok keserűséget szerzett a feletteseknek, a késedelmes beosztottak mind őket okolták a számonkérésért, úgyhogy az intézményben egészen általános volt a gyanakvás, az árulkodás, torzsalkodás, a gyűlölet. Mindenki a másikat okolta mindenért, s eközben a felelősség érzete mindenkiből elpárolgott, így történhetett, hogy hol az óráért jöttek, hol valami egyéb antik darabért, egy székért, egy szekrényért, igazán elég széles volt a választék, hiszen százötven esztendeje épült a könyvtár, a berendezése is ebből az időből származott. A gyors eszű kollégák hamar kihasználták a jövés-menést, szövetkeztek, s amint hírlik, Munkácsy Mihály *Az olvasó diák* című háromszor négy méteres festményének a kimenetelét már ők szervezték meg, hasonló módszerrel, mint az óratolvajok, ők estek a legjobban kétségbe, amikor egy év múlva sem hozták vissza *Az olvasó diákot* az állítólagos restaurátorok.

Az én fülembé mint egy-egy kósza történet, úgy jutottak ezek az események, ebben az időben már nem volt mit ellopni, kivéve a könyveket, az igazgató irgalmatlan kedve is lelohadt, meghízott, megszelídült, a munkatársak ki-be jártak az épületben, tíz óraker elmentek ebédelni, egyre érkeztek vissza, kettőre, a váltótársak már nem is dühöngtek érte, másnap tetemesen visszaadták a kölcsönt. Volt, aki a szemközti presszóban konyakozott, volt, aki borozóba járt, visszafelé be-betértek egy-egy üveg italért a legközelebbi közértbe, s ki-ki tehetsége szerint elfogyasztotta vagy elfogyasztásba vette a munkaidő végéig. Ebbe a multságba olykor-olykor engem is bevontak. A kölcsönző nénikék – ötvenévesek, de az én akkori szememben nénikék – a kölcsönzővel közvetlenül érintkező szolgálati helyiségbe bújtak, csörömpöltek, el sem mosták a poharakat, azon versenyeztek, kié a szutykosabb. Amit én meg is értettem: a kölcsönző a katalógusszekrényekkel a világ legmocskosabb kölcsönzője volt, a mennyezetig érő ablakokat legalább ötven éve csak kívülről érte víz, amikor zuhogott, a kis egyenletes esők

nem verték le róla a port, be sem érték az eresz alá, belülről kosz tapadt rájuk egyre sötétebb rétegekben, úgyhogy réteslapokat lehetett volna lehántani róluk, amit azonban időtlen idők óta nem tett meg senki; egyszer kihívták ugyan a tűzoltóságot, hogy kinyomós létráról lemosassák velük az ablakokat, de a tűzoltók amikor meglátták, észvesztve menekültek, még a poroltókat is magukkal vitték. A falak nem csak a mocsok terheit viselték, ábrákat is hordoztak magukon, mozaikokra hasadoztak szét, a repedések óriási labirintust alkottak, amelyben már a mitológiai tanszék sem tudott kiigazodni. Ebben a barlangban nem csoda, ha a könyvtáros is barlanglakóvá lett, mogorva nőstény medvék lökték ki a könyveket az olvasók elé, a jobbára egyetemistákból álló tömeg depresszióba esett, először, amikor fejbe vágta az a mérhetetlen elhanyagoltság, másodsor, amikor ráfordultak az Ursulák. A latin szakosok mindjárt tudták, miről van szó, a felvilágosultság sietett nekik legyűrni a nehézségeket. A matematika szakosok úgyszólván védtelenek voltak velük szemben.

A stílust én is hamar elsajátítottam, igyekeztem a kedvükben járni, s igazán meleg fészekre találtam. Nem is titkolták, hogy meg-meghúzzák a flaskát, nekem is a kezembe nyomták, s ettől fogva végleg otthon éreztem magam. Különösen hétféteken alaposan rázendítettek. Bizonyos Lujza ilyenkor úgy belemászott a közepébe, hogy el-elillant. Elképzelni sem tudtam, hol tekereg olyan sokáig, még aki nem törődött vele, annak is feltűnt már, hogy Lujza elpárolgott. Lehet, hogy ők, a többiek, tudták, hová, én az ideiglenes, a gyakornok, nem is sejtettem, hogy mi történt vele, így aztán igencsak meglepődtem, amikor belebotlottam a raktár mélyén: a földön hevert, szerencsére nem halt meg, csak elalélt. – Mindjárt – motyogta –, mindjárt jövök, csak kiszédülök magam! – Megkönnyebbültem, senki sem fog csodálkozni, ha egyszer én is elterülök a raktárban. A tájékoztatók, a könyvtári elit munkatársai, akik négy-öt nyelven beszéltek, ráadásul még egy nyelven beszéltek, szintén az italén. Ha történetesen kiürült a szoba, erre a közös nyelvre tértek át, ha benyitottam hozzájuk valamiért, engem is megkínáltak, én azonban lehetőleg egy pohárnál többet nem beszéltem velük. Akkor egyébiránt más foglalkoztatott, egy lány, aki akkoriban avatott be a szerelembe, úgyhogy éjjel-nappal azon járt az eszem. A lány be-beállított hozzám, nagyszerű lehetőségek adódtak a raktár mélyén, jó szerencsénk megóvott attól, hogy azokat a raktári jelzeteket írják a kéréscédulákra, amelyek alatt a földön henteregtünk. Egyszer azonban a lépcsőházban elhagyott a jó sors, telibe talált bennünket az igazgató. A kis, potrohos ember végignézett rajtunk, én kővé meredve néztem vissza rá, ő pedig szó nélkül továbbhaladt. Talán éppen ennek a jelenetnek köszönhettem, hogy a gyakorlat végén állást ajánlott, amit én akkor nem használtam ki.

Negyedszázaddal később ugyanoda kanyarodtam vissza. A kölcsönzőbe osztottak be, ugyanazok a repedezett falak, ugyanazok a százéves katalógusszekrények, az ódon könyvekről ugyanazokban a síri dobozokban ugyanazok a müncheni katalóguscédulák vettek körül. Otthonosan éreztem magam, egy-két hajdani ember is akadt mutatóban. Békésen szivárgott be a napfény a retkes ablakokon át. Nem sértette a szépérezékemet, örültem, hogy egyáltalán munkához jutottam.

De nemsokára fölfeslett a pokol. Betódultak a gazfickók, elárasztották a pult előtti teret, ordibáltak, dulakodtak, egy-egy pofon is elcsattant, a lányok visítottak, meghúzták egymás haját, nem csoda, hogy a kölcsönzőpultot nehéz diófából ácsolták, sőt meg is vasalták, becsavarozták a betonba, különben arrébb lökték volna, mint ahogy a dühösebbek meg is kísérelték. Aki mögötte ült, szintén diófából készült, jól megtermett néember volt, hatalmas szőke konttyal a fején, szapora beszédű és szapora kezű nő. Ha

egy-egy szemtelenebb egyetemista benyúlt az asztalra, egyszerűen a kezére vágott, sőt az is előfordult, hogy fölemelte a seggét, amely – mondanom sem kell – még a kontyánál is hatalmasabb volt, fölemelte a nagy kerek tömeget, és hihetetlenül gyorsan lekevert egy pofont. Az már csakugyan mindennek a teteje volt, hogy egy nyiszlett kis csillogáshallgató, amikor a pofontól elterült, hihetetlenül gyorsan talpra szökkent, átvette magát a pulton, pontosabban derékig rámászott, aztán visszavágott neki, még a szemüvege is leröpült. A lányok úgy elkanászodtak, hogy ki-be jártak a kölcsönzőben, mintha otthon lennének. Csípőjükkal belökték a csapóajtót, besétáltak a pult mögé, minden további nélkül elkezdtek turkálni az oldalpolcon, ahová a visszahozott könyveket raktuk le. Ha valamelyik nem tetszett nekik, bevágták a sarokba. Azt még csak túrtuk, hogy szabad prédának tekintsék a könyveket, viszont az, aki kettőt vagy kettőnél többet a sarokba hajított, várhatta a következményeket. Két férfi kölcsönző mindig akadt a műszakban, rájuk várt, hogy megfenyítsék őket. Az egyik megragadta a hajánál fogva, a másik fölrántotta a szoknyáját, jól megmarkolta, hogy a szégyentől elveszítse az erejét, bevonszolták az ajtó mögé, a szolgálati helyiségbe, lehúzták róla az alsóneműjét, s egy kurta korbáccsal két vagy három csíkot festettek a valagára, aszerint, hogy hány könyvet szórt a földre. Felírtuk a nevét, csak azután bocsátottuk ki a többi szajha közé. Ha megismételte, a raktárba vittük, ott már meztelenre is vetkőztettük, vagy legalábbis azzal fenyegetőztünk, de félúton meg szoktunk állni. Az ügyeletes fölemelte az ujját, és előre-hátra billegtetve alaposan megfenyegette. Mindennap váltottuk egymást, hol ez, hol az volt az ügyeletes ujjbillegető. Valamiért úgy alakult, hogy az ujjbillegetés számított a legsúlyosabb büntetésnek, még a korbácsolásnál is erősebbnek, szinte már a halálbüntetéssel ért föl. A vita, amelyet lefolytattunk, azzal végződött, hogy az ujjbillegetés már nem is az életfogytiglanival, hanem a kötél általi halállal egyenértékű. A diáklányokat mi férfiak egyszerűen kis kurváknak hívtuk egymás között, meg is érdemelték. Némely diáklány, általában a nyiszlettje, beosont mögöttünk a folyosóra, a szolgálati helyiségbe, s amikor a teherlift szekrényébe hajoltunk, elkapta a nyakunkat, ránk akaszkodott, két lábával megkacsolt bennünket, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megerősokoljon. Néha nem tudtunk ellenállni, bevonszoltuk a raktárba. Ha nem velem történik, el sem hiszem. A nyilvánosság előtt is majdnem ugyanezt művelték, nyalták-falták egymást a katalógusszekrények előtt, s ha rájuk szólt az ember, nekik állt följobb, még vissza is szájaltak. A rohadt sarokban, ahová nem láttunk be, ittak, piáltak, vedeltek, mindenfélét, söröskupakok, üres töményesüvegek heverték szanaszét, egyszóval szép kis kupleráj volt az egész. Alig vártam, hogy elkerüljek innét címleírónak, szakozónak, bárminek, csak el innen, akár leltárkönyvet is írtam volna már, hiába. Egyre mélyebbre süllyedtünk, a kontyos nő nyugdíjba menekült, az új főnöknő finom lélek volt, nem járt el a keze, még a professzorok is elfajultak. Aztán, egyszerűen halvány lila gőzöm sincs, mi okból, de fegyelmet sóztak a nyakamba: a tájékoztatóban iszogattunk, egy üveg bort, két üveg bort, az igazgatóhelyettes hozta őket, úgy tántorogtunk, mint a lófüggöny, én elmenőfélben – mint kiderült – fellöktem egy professzort az ajtóban, másnap pedig ugyanaz az igazgatóhelyettes – igazgatóra, helyettesre, szóról szóra ugyanaz! – fegyelmet hurkolt rám.

Betelt a pohár, sürgősen odébbálltam.